

**UNIVERSITATEA “OVIDIUS” CONSTANȚA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI ȘTIINȚE POLITICE**

**RELAȚIILE
ROMÂNNO-IUGOSLAVE DE LA
CONFLICT LA COOPERARE
(1945 – 1956)**

- TEZA DE DOCTORAT -

**COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
PROF. UNIV. DR. GHEORGHE BUZATU**

**DOCTORAND,
IONIȚĂ SILVIA**

CONSTANȚA

2012

CUPRINSUL

Cuprinsp. 1.

Introducerep. 3.

CAPITOLUL I: RELAȚIILE EST-VEST LA ÎNCEPUTUL RĂZBOIULUI RECE ȘI PROBLEMA IUGOSLAVĂ (1945 – 1948)p. 20.

I.1. De la cooperare la confruntare în relațiile internaționalep. 20.

I.1.1. O privire de ansamblu asupra etapelor războiului și a conferințelor interaliatate. Creionarea arhitecturii politice și de securitate în Europa. Către un nou tip de războip. 20.

I.1.2. Premisele politice ale apariției Războiului Rece. Jocul de interese al Marilor Puteri în sud-estul continentului european la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondialp. 34.

I.1.3. Cauzele ideologice și politico-militare ale apariției Războiului Recep. 47.

I.1.4. Reconstrucția imaginii U.R.S.S. ca dușman al S.U.A. în perioada 1945 – 1947p. 53.

I.2. Un altfel de război rece. Disputele iugoslavo-sovietice în blocul sovietic. Ecouri internaționalep. 66.

I.2.1 Ruptură diplomatică sau schismă politică în interiorul „lagărului socialist”?p. 66.

I.2.2. Cauzele care au condus la criza iugoslavo-sovieticăp. 71.

I.2.3. Impactul crizei iugoslavo-sovietice asupra relațiilor internaționale din centrul și sud-estul continentului europeanp. 81.

CAPITOLUL AL II-LEA: RELAȚIILE ROMÂNNO-IUGOSLAVE ÎNTRE RĂZBOI RECE ȘI PACE FIERBINTE (1947 – 1953)p. 89.

II.1. Evoluția raporturilor româno-iugoslave spre criză și conflictp. 91.

II.2. Duelul acuzelor și accentuarea rupturii dintre statul român și cel iugoslav .p. 109.

II.3. Incidente la granița româno-iugoslavă și pregătiri militare pentru atacarea Iugoslavieip. 133.

II.4. Propagandă, manipulare și dezinformare a opiniei publice interne și internaționalep. 145.

II.5. Vânărea, condamnarea și deportarea titoiștilor în Bărăganp. 157.

CAPITOLUL AL III-LEA: ASPECTE ALE RELAȚIILOR ROMÂNNO-IUGOSLAVE ÎN PERIOADA 1953 – 1956p. 164.

III.1. Pășind în viitor cu privirea spre trecut. Calea spre normalizarea relațiilor româno-iugoslavep. 164.

III. 2. Anul 1956. Între normalizarea relațiilor româno-iugoslave și criza generată de revoluția maghiarăp. 183.

III. 3. Cum a redevenit Tito marele prieten al Republicii Populare Române. Ziarul „Scânteia” și rolul său în răsturnarea imaginii raporturilor româno-iugoslavep. 189.

III. 4. Caracteristici ale economiei românești în perioada 1953 – 1956. Relațiile economice ale Republicii Populare Române cu Republica Populară Federativă Iugoslavia. Probleme administrative și politicep. 215.

III. 5. Relațiile culturale și sportive dintre Republica Populară Română și Republica Populară Federativă Iugoslaviap. 236.

Concluzii generalep. 247.

Surse și bibliografie selectivep. 251.

Rezumat

Cuvinte cheie: *Război Rece, acord de procentaje, glaci strategic, comunism, Doctrina Truman, Planul Marshall, dilema de securitate, război informațional, propaganda, cortină de fier, diplomație publică, The Second Red Scare, criză, Cominform, schismă iugoslavă, conflict artificial, socialism cu față umană, destalinizare, cultul personalității, deportare etc.*

În procesul de constituire a lumii postbelice, impunerea și ulterior accentuarea hegemoniei sovietice în Europa Centrală și de Sud-Est a reprezentat un fenomen semnificativ. Apelând la strategii adecvate realităților concrete ale fiecărei țări din această regiune și profitând în același timp, de criza profundă generată de Al Doilea Război Mondial, sovieticii vor impune propriul sistem politic și ideologic. Dar, supraviețuirea noii puteri politice, așa cum a fost concepută de teoreticienii comunismului, nu era posibilă decât printr-o reconstrucție de *sus în jos* a întregii societăți, ceea ce însemna că noul regim va intra în conflict cu structurile și instituțiile care asigurau existența democratică și dinamică a acesteia. Acest lucru va conduce la o serie de ajustări de ordin ideologic și ale structurilor de putere ce vor intra în conflict cu viziunea noului hegemon asupra spațiului est-european.

Comunismul¹ - ideologia politică al cărei obiectiv era instaurarea unei societăți ideale, caracterizată prin proprietate colectivă și viață comună, în care fiecare muncește pe măsura posibilităților și primește în funcție de necesități - a devenit ideologia dominantă în țările din Europa de Est (1945 – 1989). Acest lucru s-a realizat în majoritatea țărilor prin forță. Adepți proclamați ai lui Lenin ori Stalin, Mao și Tito și-au construit fiecare tipul de comunism pornind de la viziunea lui Marx despre revoluție și societatea fără clase, însă ei au creat variante ideologice individuale pentru a adapta marxismul la tipul de societate și economie în care aceasta urma să funcționeze, dar acestea erau permise numai dacă erau întrunite caracteristicile unei mari puteri². Din această perspectivă cazul României și al Iugoslaviei constituie un interesant caz de cercetare. Strategia adoptată de Partidul Comunist Român (P.C.d.R.) și aplicată după 6 martie 1945 de guvernul Petru Groza, a căutat să fructifice experiența sovietică manifestând în același timp “o adâncă înțelegere a realităților de la noi”, după cum se exprima unul dintre liderii comuniști, Vasile Luca³. Nu același lucru îl va face partidul comuniștilor din Iugoslavia și acest fapt nu avea cum să treacă neobservat la Moscova. Aceste diferențe au apărut și ca urmare a

¹ Comunismul – doctrină politică de extremă stângă. A luat naștere în Germania la mijlocul secolului al XIX-lea (*Manifestul Partidului Comunist* a fost publicat de Karl Marx și Friedrich Engels în februarie 1948) – vezi Oleg Serebrian, *Dicționar de geopolitică*, Iași, Editura Polirom, 2006, p. 46.

² Jan Palmowski, *Dicționar Oxford de istorie universală contemporană – De la 1900 până azi*, vol.1, traducere de Simona Ceaușu, București, Editura BIC ALL, 2007, p. 204.

³ Ioan Scurtu, *România. Viața politică. Documente – 1945*, vol. I, București, Arhivele Statului din România, 1996, doc. nr. 18.

faptului că existau diferențe majore de ordin politic, economic, socio-cultural între statele care au devenit sateliți ai Moscovei și U.R.S.S. Uniunea Sovietică va constitui un “model” ca structură politică și socială pentru statele care fuseseră ocupate de către Armata Roșie la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial și care vor prezenta o organizare mai mult sau mai puțin asemănătoare cu aceasta la începutul anilor '50. Proprietatea burgheză a fost desființată aproape în întregime, puținele proprietăți rămase aveau dimensiuni reduse, iar pământul și fabricile fuseseră naționalizate. În aceste state puterea aparținea partidelor staliniste monolitice care aveau ca scop principal declarat, construirea socialismului. Între aceste state și Uniunea Sovietică exista însă o diferență semnificativă, legată de originile lor. În timp ce Statul Sovietic a luat naștere prin declanșarea unei revoluții care avea în frunte proletariatul și care a fost victorioasă, dar care mai târziu a fost trădată, în statele est-europene nou apărute, clasa muncitoare nu numai că nu s-a implicat activ ci, dimpotrivă, a fost supusă unui proces violent de lichidare.

Din această perspectivă este lesne de înțeles de ce după încheierea celui de Al Doilea Război Mondial, U.R.S.S. a exercitat asupra Europei Răsăritene o puternică influență „prin instaurarea unor regimuri comuniste devotate Moscovei.”⁴ Este motivul pentru care aceasta dorea să dețină un control total asupra țărilor din această zonă prin intermediul Partidului Comunist din Uniunea Sovietică, în calitatea lui de „frate mai mare” și mai experimentat. În primii ani după război, obiectivul propus a fost realizat cu succes, dar a existat un caz, cel iugoslav, în care „U.R.S.S. a suferit un eșec grav”⁵.

Chiar și în condițiile deschiderii unor arhive sunt greu de identificat acele motive care au dus la ruptura cea mai răsunătoare din sânul lumii comuniste – excluderea Iugoslaviei din Cominform, în iunie 1948. Explicațiile oficiale ale sovieticilor pentru a justifica excomunicarea conducerii iugoslave par, după o analiză mai profundă, doar pretexte. Cert este că acest lucru a afectat relațiile Iugoslaviei cu toate statele aservite Moscovei.

În demersul științific pe care ni l-am propus, intitulat *Relațiile româno-iugoslave de la conflict la cooperare (1945 – 1956)*, obiectivul principal pe care l-am urmărit a fost unul complex și a constat în identificarea etapelor evoluției relațiilor româno-iugoslave în contextul internațional și regional nou creat după conflagrația mondială, analizarea cauzelor care au dus la conflict, ce-i drept un conflict artificial, declanșat din ordinul Kremlinului⁶, dar am pus accent și pe factorii care au dus la normalizarea relațiilor și la modul în care s-a concretizat reluarea legăturilor de prietenie dintre cele două state, transpusă în principal prin cooperare economică.

Perioada în care ne-am propus analiza relațiilor româno-iugoslave (1945 – 1956), include prima schismă iugoslavă, dar și normalizarea relațiilor între Iugoslavia și U.R.S.S. și implicit

⁴ Jean-Baptiste Duroselle, Andre Kaspi, *Istoria relațiilor internaționale, 1948 – până în zilele noastre*, vol. II, traducere Anca Airinei, București, Editura Științelor Sociale și Politice, 2006, p. 35.

⁵ *Ibidem*, p. 38.

⁶ Conflictul a fost un construct exogen celor două popoare vecine care au fost implicate în mod forțat în condițiile cenzurii presei, dar și a manipulării la scară largă și a utilizării metodelor care implicau teroarea.

celelalte țări satelite Moscovei. Fixarea limitelor cronologice nu trebuie privită ca intenție a unui demers exhaustiv, ci ca o identificare a două date simbol, cu atât mai mult cu cât nu dispunem de documente de arhivă din fostul spațiu iugoslav, analiza noastră raportându-se strict la documente de la arhivele din țară, perspectiva analizei fiind așadar românească. Anul 1945 este anul în care se încheie cel de Al Doilea Război Mondial prin înfrângerea Germaniei hitleriste, anul în care au loc transformări geopolitice în spațiul european în care se conturează din ce în ce mai clar sferele de influență, în timp ce anul 1956 este un an foarte bogat în evenimente atât în plan internațional cât și european⁷. Ne vom opri la semnificația relevantă pentru tema noastră. Anul 1956 este anul în care U.R.S.S. realizează normalizarea deplină a relațiilor cu Iugoslavia, prin faptul că Hrușciov rostește Raportul Secret în care îl declară pe Stalin drept principal vinovat pentru ruperea relațiilor cu această țară, și lansează destalinizarea, anul în care este dizolvat Cominformul și în care relațiile româno-iugoslave reintră pe făgașul normal prin vizitele reciproce ale celor doi lideri, cel iugoslav în Republica Populară Română (23 – 26 iunie), respectiv cel român în Republica Populară Federativă Iugoslavia (22 – 29 octombrie).

Motivația acestui demers științific pornește de la o realitate concretă reprezentată de revenirea în forță în atenția universitarilor și a analiștilor, a cercetărilor referitoare la spațiul balcanic în general, dar și a relațiilor dintre statele balcanice și implicit a relațiilor româno-iugoslave. Apreciem că tema analizată prezintă interes din mai multe considerente. Unul dintre motive constă în faptul că, deși în cadrul istoriografiei contemporane există un real interes față de evoluția relațiilor bilaterale româno-iugoslave, nu există o analiză amplă și o cercetare dedicată acestei evoluții, privită din unghiul relațiilor de tip cronologic sau de succesiune a unor evenimente importante, legate de binomul conflict-cooperare, manifestate în dinamica *Războiului Rece*.

Este motivul pentru care ne-am propus o cercetare interdisciplinară care are istoria în centrul analizei, drept pentru care vom ține cont de exigențele specifice studierii istoriei recente, prin evaluarea critică a faptelor, cu confruntarea dintre informații și utilizând categoriile de izvoare disponibile. Precizăm că în cadrul cercetării, în funcție de evenimente, vom face apel la disciplinele de la granița istoriei: diplomația, comunicarea și teoria relațiilor internaționale. Introducerea unei perspective sistemice și integrate de analiză va evidenția faptul că statul român a manifestat obediență excesivă față de puterea de la Moscova (în perioada analizată de noi), pentru ca abia mai târziu să evolueze la distanțare evidentă, în unele circumstanțe politice interne și externe care i-au permis acest lucru.

Analiza mediului internațional în pragul *Războiului Rece* ne redă imaginea unor schimbări profunde atât în plan geopolitic cât și din punctul de vedere al raportului de putere al

⁷ În anul 1956 au survenit „primăvara varșoviană” (iunie – octombrie), revoluția ungară (octombrie – noiembrie) și criza Suezului (octombrie – noiembrie).

foștilor aliați. Încheierea celui de Al Doilea Război Mondial i-a determinat pe principalii învingători ai conflagrației mondiale să-și recunoască interesele manifestate pe continentul european. Pentru a cunoaște evoluția relațiilor româno-iugoslave în primul deceniu al *Războiului Rece*, este necesară contextualizarea acestora în ansamblul relațiilor internaționale manifestate pe continentul european și dominate de confruntarea est-vest, dar și în relațiile din interiorul blocului comunist, confruntat cu schisma iugoslavă.

Cercetarea raporturilor Est-Vest ca și desfășurarea crizelor generate de politica de bloc ne-au condus în mod logic la organizarea primului capitol în două părți distincte. Prima parte cuprinde patru subcapitole. În cadrul acestora am urmărit mai multe obiective principale.

Primul obiectiv a constat în realizarea unei sinteze a etapelor celui de Al Doilea Război Mondial, identificarea premiselor politice și a cauzelor ideologice și politico-militare care au determinat apariția *Războiului Rece*, dar și a modului în care confruntarea dintre cele două superputeri s-a materializat în sud-estul continentului european. De asemenea am punctat și analizat interesele Marilor Puteri în Europa, la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial.

Astfel, planurile sovietice privind organizarea postbelică a lumii, sunt cuprinse în propunerile întocmite de trei comisii, care au avut ca sarcină definirea poziției Uniunii Sovietice în discuțiile cu Aliații. Aceste comisii au fost: “Comisia Litvinov”, “Comisia Vorosilov” și “Comisia Maiski”, cunoscută și sub numele de “Comisia pentru reparații”. Cel mai amplu text este elaborat de I. M. Maiski și înaintat lui V. M. Molotov la 11 ianuarie 1944. Andrei Gromîko a fost și el autorul unui memoriu intitulat *Despre problema relațiilor sovieto-americeane*, înaintat lui Molotov la data de 14 iulie 1944, în timp ce M. M. Litvinov a consacrat problemelor lumii postbelice trei memorii. Cel care reține atenția era intitulat *Despre perspectivele și baza posibilă a colaborării sovieto-britanice*.

Elementele comune acestor memorii au fost:

- primatul securității U.R.S.S.;
- menținerea coaliției antihitleriste;
- controlul exercitat de cele trei Mari Puteri asupra întregii lumi, divizate în sfere de influență;
- convingerea că vor exista contradicții între Statele Unite și Marea Britanie;
- în documente nu există ideea “exportului de revoluție”;
- nici unul dintre aceste documente nu menționează posibilitatea instaurării de regimuri comuniste în sfera de securitate a Uniunii Sovietice.

În ceea ce privește Marea Britanie, aceasta a manifestat lipsă de interes pentru România și țările din Sud-Estul Europei și un interes excepțional pentru Grecia. Este ușor de înțeles că, în reorganizarea postbelică a Europei, principala preocupare a guvernului britanic rămâne această

țară care aparținea aceleiași arii geopolitice și geostrategice din Mediterana Orientală, în care se integra și Canalul de Suez.

Interesele Statelor Unite ale Americii pentru Sud-Estul european în general și pentru România în special pot fi reliefate prin prisma evoluției unei idei a lui Hamilton Fish Armstrong (editorul influentei reviste „Foreign Affairs“), acceptată de Departamentul de Stat. Ideea susținea existența unei legi a politicii internaționale, potrivit căreia „o mare putere înconjurată de un număr de state mai mici trebuie să exercite în chip necesar un interes dominant asupra afacerilor lor”. Astfel, treptat, la Departamentul de Stat, a început să predominie ideea că Uniunea Sovietică are dreptul de a controla politica externă a statelor din imediata ei vecinătate. Evoluția atitudinii Statelor Unite față de România mai are la bază și alte două considerente:

- contribuția majoră a Armatei Roșii la înfrângerea Germaniei,
- paralela dintre situația Uniunii Sovietice în Italia și cea a anglo-americanilor în România mai ales după 23 august 1944, ideea de bază fiind aceea că anglo-americanii considerau Italia ca aparținând exclusiv sferei lor de influență, așa cum U.R.S.S. considera România. Orice intervenție anglo-americană în România era speculată de Stalin pentru a interveni în Italia.

Cel de-al doilea obiectiv era dedicat prezentării cauzelor ideologice și politico-militare ale apariției *Războiului Rece*. Acesta a fost un război metaforic numit *rece*. Confruntarea militară a fost imposibil de utilizat la scara globală și atunci superputerile au apelat la strategii de comunicare (război imagologic, război informațional etc.). Acest război a fost unul “foarte ciudat”. Deși a fost dominat de retorica apocaliptică a celor două superputeri, nu a prezentat pe parcursul său niciodată un pericol iminent de război mondial. Există mai multe teorii despre superputerea responsabilă de apariția *Războiului Rece*, adevărul este însă că, superputerile „au acceptat distribuirea globală a forței” și au stabilit un „echilibru al puterii foarte inegal, dar incontestabil”.

Instaurarea unor guverne favorabile Uniunii Sovietice în Sud-Estul Europei, dar și și situația incertă din Grecia a dus la reacția Statelor Unite care au lansat Doctrina Truman, prima afirmare oficială a strategiei de îngrădire (*containment*) a expansiunii comuniste. A urmat lansarea unui vast plan de asistență economică în 1947, Planul Marshall. Acest plan a fost perceput de Stalin ca fiind îndreptat împotriva Uniunii Sovietice. El a reacționat prin două măsuri: crearea unui nou centru de coordonare a mișcării comuniste internaționale – Cominformul – și impunerea modelului sovietic în țările est-europene.

Subcapitolul intitulat ***Reconstrucția imaginii U.R.S.S. ca dușman al S.U.A. în perioada 1945 – 1947*** definește al treilea obiectiv: încercarea de a aduce elemente de noutate prin abordarea unor subiecte mai puțin tratate în istoriografia românească, cum sunt proiectele americane și etapele acestora, prin care a fost reconstruită imaginea Rusului (comunistului) care era prezentat în timpul *Războiului Rece* ca întruchipare a Răului, a dușmanului.

În anul 1945 Statele Unite vor ieși învingătoare din cel de Al Doilea Război Mondial. Este momentul în care diplomația publică americană prezintă lumii noua imagine a americanului drept salvator al omenirii. Pe acest fond națiunea americană începe să se autoperceapă în note pozitive supraevaluate. Treptat, Statele Unite vor fi percepute în mediul internațional – așa cum susținea secretarul de stat Henry L. Simpson – „*drept o țară frivolă, egoistă, iubitoare de plăcere, care nu ia în serios sarcina trăirii într-o ordine internațională dură*”.

Or, istoria demonstrează că ori de câte ori consumismul și hedonismul american au atins un nivel alarmant, a intervenit din umbră o „*amenințare*” menită să responsabilizeze societatea americană și să activeze la nivelul mentalului colectiv american... **spaima**. Cu acest scop în cei dintâi ani de după Primul Război Mondial a fost construită imaginea *The First Red Scare*, operațiunea imagologică prin care s-a construit imaginea negativă a comunismului sovietic în perioada interbelică. Tot astfel, în euforia sfârșitului celui de Al Doilea Război Mondial începe construcția imaginii *The Second Red Scare*. Au existat trei momente capitale în construcția imaginii *Second Red Scare*: *Momentul Telegrama cea lungă – 22 februarie 1946*, *Momentul Fulton – 5 martie 1946* și *Momentul Mr. X- iulie 1947*.

În același scop a fost elaborat și Proiectul Solarului (numele este consecința faptului că acest proiect secret a fost elaborat în solarul Casei Albe). Acesta avea în centru trei mari personalități ale politicii americane din perioada *Războiului Rece*: George F. Kennan, Paul H. Nitze și Andrew J. Goodpaster.

Cea de-a doua parte a lucrării are în centrul analizei “un altfel de Război Rece”. Acesta este reprezentat de disputele iugoslavo-sovietice în interiorul blocului comunist, din perioada 1948 – 1953, materializate în așa-numita *schismă roșie*, cum este ea cunoscută în istoriografia românească. Am avut ca obiective în realizarea acestei părți: identificarea cauzelor care au condus la criza iugoslavo-sovietică, prezentarea impactului acestei crize asupra relațiilor internaționale din centrul și sud-estul continentului european, dar și ecourile internaționale ale schismei.

Cauzele conflictului iugoslavo-sovietic sunt complexe și multiple, dar au la bază contestarea hegemoniei U.R.S.S. de către Tito. Ruptura dintre cele două țări comuniste nu s-a produs dintr-o dată, aceasta având o evoluție sistematică pe parcursul mai multor luni, din iarna până în vara anului 1948.

Deși în perioada imediat următoare schismei, Iugoslavia s-a aflat într-o stare de izolare, aceasta se va reorienta repede spre alți parteneri. În acest scop, în 1954 încheie „Pactul Balcanic” cu Grecia și Turcia. Totodată Iugoslavia captează atenția Occidentului, care îi acordă un important și susținut sprijin economic. S-a încercat chiar atragerea Iugoslaviei în N.A.T.O.

Moartea lui Stalin și preluarea puterii de către Hrușciov aduseră reconcilierea cu Tito. Acestuia i se recunoaște apartenența la comunism, ceea ce duce la normalizarea relațiilor diplomatice la 15 iunie 1953 și la restabilirea legăturilor la nivel de ambasadă, în iunie 1954.

Am intitulat cel de-al doilea capitol *Relațiile româno-iugoslave între Război Rece și pace fierbinte*, dat fiind că după cel de Al Doilea Război Mondial arhitectura relațiilor internaționale a cunoscut fenomenul cunoscut în istoriografie drept *Război Rece*. Acest fenomen a cunoscut numeroase momente de tensiune și conflicte, manifestate atât între cele două blocuri nou formate, dar și în interiorul blocurilor. Un astfel de conflict, manifestat în interiorul blocului comunist, a fost schisma iugoslavă.

Perioada analizată (1947 – 1953) reprezintă perioada de tensiune transformată în conflictul care a dus la schisma sovieto-iugoslavă. Anul 1947 reprezintă începutul tensiunilor dintre Stalin și Tito, iar anul 1953 a coincis cu moartea lui Stalin și preluarea puterii de către Hrușciov, fiind și momentul primilor pași spre normalizarea relațiilor dintre Uniunea Sovietică împreună cu statele satelite și R.P.F. Iugoslavă.

În cadrul acestui capitol am prezentat:

- evoluția către criză și conflict a relațiilor româno-iugoslave;
- „dialogul” inutil dintre aceste două state în perioada vizată, desfășurat sub forma acuzelor reciproce;
- am făcut referiri la presupusele pregătiri pentru un război al blocului sovietic cu R.P.F. Iugoslavia;
- analiza am orientat-o și spre prezentarea acțiunilor de propagandă, manipulare și dezinformare a opiniei publice interne și internaționale, dar am tratat și acțiunile de vânare, condamnarea și deportare a titoiștilor în Bărăgan.

În primul subcapitol, intitulat *Evoluția raporturilor româno-iugoslave spre criză și conflict*, am prezentat natura relațiilor româno-iugoslave în anii 1944 – 1945. Menționăm că relațiile au fost destul de încordate deoarece a existat o acțiune susținută a unor grupuri de partizani, care a animat parțial și populația civilă de etnie sârbă și care susținea înglobarea în circuitul comunist iugoslav a unor părți din Banatul românesc. Miodrag Milin, unul dintre cei mai buni specialiști ai domeniului, explică comportamentul sârbilor de o parte și de alta a Dunării ca fiind determinat de relațiile internaționale extrem de complicate din această parte a Europei și nu ca urmare a raporturilor tensionate dintre români și sârbi.

La jumătatea anului 1945, numărul incursiunilor militare iugoslave pe teritoriul românesc au scăzut, autoritățile românești au început să-și exercite atribuțiile, iar relațiile între cetățenii români și cei iugoslavi intră în normalitate. Acest lucru s-a datorat și tradiției istorice a relațiilor româno-iugoslave dar și a stereotipurilor existente la nivelul mentalului colectiv românesc.

De asemenea, am făcut referiri în acest subcapitol la relațiile diplomatice, economice, culturale bune între statul român și cel iugoslav. Am prezentat principalele tratate, acorduri economice și convenții culturale încheiate între cele două state în perioada 1945 – 1947, precum și vizitele oficiale reciproce ale liderilor celor două țări.

Am dedicat o parte a analizei modului în care cele două state erau reflectate unul în presa celuilalt.

Chiar dacă istoria relațiilor bilaterale arată că România și Iugoslavia nu au întâmpinat litigii perene, raporturile bilaterale din perioada comunistă a debutat cu transformarea radicală a elementelor definitorii pentru relația Belgrad-București. Comuniștii din România au ajuns la putere cu sprijinul Moscovei și nu prin vot popular ca în Iugoslavia și erau conștienți de faptul că nu se vor putea menține la putere fără acest sprijin. Este motivul pentru care liderii comuniști români au urmat întocmai instrucțiunile lui Stalin în momentul schismei. A rezultat conflictul româno-iugoslav, care a fost un construct temporar, situațional și exogen celor două popoare vecine

După alinieră lui Dej la poziția Moscovei, acesta a profitat de ocazie și și-a eliminat adversarii politici pe care i-a acuzat de deviaționism de dreapta, titoism etc.

Am punctat în acest subcapitol și cauzele schismei:

- inițierea de către Tito a unui proiect de creare a unei Confederații danubiene, care să cuprindă Iugoslavia și Bulgaria și la care să adere ulterior și România (independența deciziilor lui Tito l-a deranjat pe Stalin);

- intenția lui Tito de a se implica în războiul civil din Grecia și să instaureze, contrar intereselor sovietice, propria sa hegemonie în Balcani.

Stalin a contracara acțiunile lui Tito pe cale diplomatică: în februarie 1948 cheamă liderii iugoslavi și bulgari la Moscova și îi somează să semneze protocoale prin care se obligau să consulte Moscova în problemele de ordin economic dar și în problemele de politică externă. Tito a reacționat dur și a ordonat izolarea consilierilor sovietici, privând astfel serviciile secrete sovietice de informațiile cerute de conducerea Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Un alt lucru care l-a deranjat pe Stalin a fost și faptul că în decembrie 1947 iugoslavii au stopat proliferarea societăților economice mixte).

La 17 – 18 martie 1948, Moscova și-a rechemat consilierii militari și economici, acuzând guvernul iugoslav de rele tratamente. În scrisoarea de la 27 martie 1948 Stalin și Molotov l-au acuzat pe Djilas de declarații antisovietice. Stalin a decis astfel „normalizarea” situației. Prin normalizare acesta înțelegea aducerea Iugoslaviei la condiția de aliat fidel și supus total. Convoacă în acest scop Cominformul în perioada 19 – 28 iunie la București. Iugoslavii nu participă. Discuțiile au fost doar un lung șir de invective la adresa liderilor iugoslavi. A fost

adoptată o rezoluție la 28 iunie 1948 care, printre altele îndemna comuniștii iugoslavi fideli Moscovei la revoltă.

Al doilea subcapitol l-am intitulat ***Duelul acuzelor și accentuarea rupturii dintre statul român și cel iugoslav***. Pentru opinia publică românească și internațională evoluțiile politice în planul relațiilor bilaterale româno-iugoslave păreau paradoxale, pentru că până la jumătatea anului 1948 guvernul român a avut o foarte bună colaborare cu guvernul de la Belgrad, pentru ca la numai o zi de la închiderea lucrărilor Cominformului, liderii comuniști români să înceapă o muncă intensă de convingere a societății românești de erorile și greșelile pe care le fac comuniștii iugoslavi.

O critică dură care va ridica intensitatea calomniilor și va accentua ruptura dintre cele două state și guverne a fost făcută de Dej într-un articol publicat în primul număr al ziarului „Lupta de clasă”. Oficialitățile de la Belgrad au răspuns la acuzele liderilor români prin alte invective. Ia naștere astfel un război al vorbelor și al comportamentelor belicoase reciproce. Presa din cele două state a devenit nu numai un factor de manipulare și propagandă ci și un instrument prin care liderii comuniști aflați în acest „război al surzilor” se dezinformau reciproc. Această situație nu era nici în avantajul României și nici al Iugoslaviei, deoarece existau daune materiale și financiare de ambele părți. Au rămas astfel în stadiul de conservare sau abandon o serie de lucrări hidrografice și altele de interes la frontiera româno-iugoslavă.

Acest război va deveni total pe fondul neinvitării Iugoslaviei la ședința din 5 ianuarie 1949 de constituire a C.A.E.R.

În conflictul dintre conducerile celor două partide comuniste din România și Iugoslavia au fost atrași și cetățeni care se aflau în opoziție deschisă cu propriul stat și guvern. S-a decis astfel acordarea azilului politic tuturor celor care fugeau din Iugoslavia și în unele cazuri se accepta chiar acordarea cetățeniei române. Va exista și un ziar al emigranților numit: *Sub drapelul internaționalismului*.

Acest conflict a afectat grav relațiile diplomatice dintre cele două țări vecine. La cererea Kremlinului, guvernul român a denunțat Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală cu R.P.F. Iugoslavia și a fost denunțată și convenția feroviară încheiată la 3 septembrie 1946.

A treia întrunire a Cominformului, din 16 – 19 noiembrie 1949 de la Budapesta, l-a avut pe Dej în prim plan în calitate de raportor. El a prezentat situația din Iugoslavia nu în conformitate cu realitatea ci cu linia în care Stalin și liderii de la Moscova doreau să o audă. Rezoluțiile Consfătuirii Biroului Informativ vor fi analizate în cadrul unei ședințe. Vor fi evidențiate realizările dar și așa zisele neajunsuri. Printre măsurile luate în această ședință va atrage atenția acea care va sta la baza activității de deportare a populației sârbo-croate din Banat în Bărăgan, ceea ce s-a transformat într-o adevărată tragedie umană.

Al treilea subcapitol l-am numit ***Incidente la granița româno-iugoslavă și pregătiri militare pentru atacarea Iugoslaviei***. Am prezentat părerile unor specialiști români și străini care susțin că Stalin, în încercarea sa de a-l elimina pe Tito, s-a gândit și la varianta unei intervenții militare. Până la această dată nu cunoaștem să fi fost publicate documente care să confirme existența unui plan de campanie militară elaborat de Moscova. Majoritatea celor care cred că acest plan a existat citează memoriile unui fost general, Bela Kiraly, publicate în exil.

În urma incidentelor la graniță, iugoslavii au luat anumite măsuri de securitate (aprox. 1 450 incidente, după unii istorici la granița iugoslavă cu Bulgaria, Ungaria și România).

A crescut importanța strategică a României în planurile sovietice. De aceea s-a mărit stagiul militar în timp ce șase divizii din trupele de uscat erau în permanentă stare de alarmă. În zona Craiovei și Timișoarei se organizau periodic manevre militare care se încheiau cu mari parade militare, cu prezența liderilor importanți ai partidului comunist cu scop de intimidare. De asemenea au fost cheltuite mari sume de bani pentru realizarea unui sistem defensiv.

Deși în prima fază a conflictului forțele armate aflate față în față erau relativ echilibrate, raportul de forțe avea să devină net în favoarea blocului sovietic. În ianuarie 1952 serviciile secrete americane apreciau că la granița de nord și sud a Iugoslaviei erau masate 38 de divizii cu aproximativ 590 000 de militari, un efectiv dublu față de forțele iugoslave.

În această situație, Iugoslavia a fost nevoită să apeleze la importul de arme și tehnică din vest, deși la început a fost reticentă în a o face. Subliniez că acesta nu a fost important cantitativ.

O concluzie de sinteză ar fi aceea că tot acest efort în pregătirea unei campanii militare de atac și de apărare s-a dovedit inutil, deoarece Stalin a decis să abandoneze soluția militară, din motive pe care noi le putem presupune doar. Acestea ar fi amintirea proaspătă a pierderilor masive din Războiul din 1941-1945 care abia se încheiase, izbucnirea războiului din Coreea, dorința lui Stalin de a respecta sferele de influență etc.

Al patrulea subcapitol l-am numit ***Propagandă, manipulare și dezinformare a opiniei publice interne și internaționale***. Starea de tensiune dintre cele două state vecine a fost menținută și chiar intensificată de declanșarea războiului mediatic. Acesta avea ca scop anatimizarea adversarului, temele principale erau alese din arsenalul propagandei comuniste.

Imaginea lui Tito cu barda însângerată în mână a devenit un leitmotiv regăsit în broșuri și afișe, răspândite în sute de mii de exemplare în întreprinderi, instituții, școli, garnizoane și unități militare. Ședințele populare de ură în sens clasic erau la ordinea zilei. Oamenii erau învățați să disprețuiască un om și un regim despre care practic nu știau mai nimic direct, obiectiv și necontrafăcut.

Asociindu-se la coaliția anti-Tito, Gheorghiu-Dej a utilizat toate mijloacele de luptă propagandistică pentru a face pe placul liderilor de la Moscova. Au fost mobilizate toate

mijloacele de informare în masă, în special presa și radioul, dar nu au fost neglijăți nici alți vectori de imagine cum erau literatura, arta și cinematografia.

Printre instrumentele de propagandă ale comuniștilor români erau și ziarul oficial al Partidului numit „Lupta de clasă”, dar și ziarul „Scînteia”. De remarcat că în toată presa comunistă existau în această perioadă texte anti-titoiste însoțite de caricaturi extrem de sugestive, care îl etichetau pe Tito ca fiind vândut imperialiștilor. De asemenea propaganda și dezinformarea au fost utilizate pentru a masca acțiunile de represiune organizate împotriva dușmanilor politici reali sau închipuiți.

Al cincilea subcapitol l-am numit ***Vânarea, condamnarea și deportarea titoiștilor în Bărăgan.*** Pentru judecarea și condamnarea tuturor titoiștilor au fost adoptate o serie de legi și acte normative. Astfel, în ianuarie 1949 a fost adoptată de către Marea Adunare Națională Legea nr. 16, iar pentru aplicarea acesteia, partidul și-a creat instrumentul prin care avea să efectueze vânătoarea de titoiști. La 7 februarie 1949 apare Legea 110 prin care erau înființate trupele de securitate.

Toate acestea au făcut posibilă apariția unei veritabile Siberii în variantă românească, petrecută în noaptea de 18 spre 19 iunie 1951.

Organele de miliție și securitate au întocmit tabele cu principalii suspecți care prezentau în opinia lor un pericol imediat și care locuiau în zona de 25 de km de la frontiera cu Iugoslavia. Aceste liste vor fi utilizate în ceea ce istoriografia românească avea să definească drept **procesul titoismului** în România. El s-a desfășurat în București în perioada 1-3 august 1950. A vizat un număr de 12 persoane, care, sub tortură și presiune psihică, au „recunoscut” toate acuzațiile aduse și au primit de la pedeapsa capitală, la închisoare pe viață sau pe o perioadă lungă de timp și interzicerea drepturilor cetățenești.

Numărul celor arestați de securitate în această perioadă de vânătoare a titoiștilor a crescut constant. Dacă în 1950 au fost arestați aproximativ 6 600 titoiști, în 1951 ei numărau peste 19 000, iar în 1952 numărau aproape 25 000 de oameni.

Cel de-al treilea capitol al lucrării, intitulat ***Aspecte ale relațiilor româno-iugoslave în perioada 1953 – 1956,*** urmărește evoluția relațiilor româno-iugoslave în perioada menționată, în contextul evenimentelor desfășurate în plan regional și internațional.

În primul subcapitol am punctat pașii reconcilierii sovieto-iugoslave și consecințele acesteia. Am prezentat factorii externi și apoi interni care au dus la normalizarea relațiilor dintre România și Iugoslavia. Am evidențiat interesul liderilor români de a cunoaște realitățile din Iugoslavia și de a identifica oportunități de relansare a relațiilor bilaterale.

În al doilea subcapitol am urmărit modul în care s-au desfășurat relațiile între cele două state vecine, mai ales în plan economic, în contextul izbucnirii revoluției din Ungaria, dar am făcut și câteva scurte precizări la această revoluție.

Interesantă și necesară în același timp ni s-a părut și efectuarea unei analize prin care să identificăm rolul ziarului „Scânteia” în acțiunea de *răsturnarea a imaginii* liderului comunist iugoslav, care redevine „prietenu bun al poporului român”, în noul context creat de „noul curs” inițiat de Moscova. Acest lucru este posibil ca urmare a campaniei propagandistice lansate de liderii comuniști români, la care am făcut referire în subcapitolul al treilea. Analiza a avut la bază mai multe articole din ziarul „Scânteia”, printre care și articolele publicate cu prilejul vizitelor reciproce ale celor doi lideri comuniști, iugoslav și român, articole în care am identificat elemente specifice limbajului de lemn, utilizarea cenzurii și metoda scoaterii din context.

În subcapitolele patru și cinci am precizat câteva din caracteristicile economiei românești în perioada 1953 – 1956, am urmărit evoluția relațiilor economice ale României cu Iugoslavia, am evidențiat existența unor probleme administrative și politice la nivelul celor două țări, dar am făcut referiri și la relațiile culturale și sportive dintre ele.

În baza demersului științific efectuat, am desprins următoarele concluzii generale:

1. Izbucnirea și desfășurarea celui de Al Doilea Război Mondial a afectat radical și definitiv evoluția ulterioară a întregii omenirii;

2. Evoluțiile din planul relațiilor internaționale în perioada imediat următoare conflagrației mondiale a determinat apariția fenomenului numit în istoriografie *Război Rece*;

3. *Războiul Rece* a reprezentat polarizarea politică a lumii în jurul celor două blocuri nou create, blocul comunist și cel capitalist, reprezentate de cele două superputeri U.R.S.S. și S.U.A.;

4. Imaginea de monolit a blocului sovietic pe care o promova liderul comunist I.V. Stalin nu a prins contur decât după excluderea comuniștilor iugoslavi din Cominform, ca măsură punitivă pentru insubordonarea și sfidarea de care a dat dovadă liderul iugoslav comunist Iosip Broz Tito;

5. După excluderea comuniștilor iugoslavi Stalin, și la porunca lui și liderii comuniști ai statelor satelite, au desfășurat o campanie furibundă de denigrare a liderului comunist iugoslav și a apropiaților lui. Au fost realizate și acțiuni de pedepsire a „titoiștilor” din țările satelite, Stalin folosind liderii acelor țări drept unelte pentru îndeplinirea scopurilor proprii, însă, cu această ocazie, unii dintre liderii comuniști și-au întărit poziția în partid, prin eliminarea concurenței;

6. Conflictul dintre Stalin și Tito a atras implicarea celorlalte state comuniste ceea ce a dus la apariția unor conflicte artificiale între Iugoslavia și țările de democrație populară;

7. Conflictul dintre România condusă de Gheorghe Gheorghiu-Dej și Iugoslavia condusă de Iosip Broz Tito s-a desfășurat la nivelul elitelor comuniste. Acesta a fost un construct temporar, situațional și exogen celor două popoare vecine. Declanșarea conflictului s-a făcut prin impunerea unor linii directe de la Moscova pe care elita comunistă română le va urma timp de aproape cinci ani. Nu putea fi altfel, pentru că dacă s-ar fi opus ordinelor lui Stalin, comuniștii români nu s-ar fi putut menține la putere. În acesta sens rămâne memorabilă remarca lui

Molotov, din timpul unei discuții cu liderii comuniști români, din anul 1953: „Voi vă simțiți siguri sub aripa Uniunii Sovietice... Fără sprijinul nostru nu v-ați menține nici două săptămâni”;⁸

8. În campania de condamnare și de judecare a liderului iugoslav, Gheorghe Gheorghiu-Dej a dat dovadă de exces de zel în îndeplinirea ordinelor venite de la Moscova, acționând în momente cheie chiar ca factor principal al acuzării, însă prin aceasta și-a urmărit obiectivele principale: a profitat de ocazie pentru a-și elimina principalii adversari politici din partid și a câștigat încrederea liderilor de la Moscova;

9. Ideea conform căreia a existat o formă de rezistență clandestină a liderilor comuniști în raport cu blocul sovietic în perioada de început a schismei, susținută recent de unii autori, nu are suport în documentele de arhivă pe care le-am cercetat;

10. Campania împotriva lui Tito și a titoiștilor în România a cunoscut mai multe aspecte: o campanie extrem de intensă de propagandă prin mass-media care a creat imaginea de inamic al poporului român a lui Tito, o acțiune de sprijinire și organizare a emigranților iugoslavi care vor edita și un ziar: „Sub drapelul internaționalismului!” cu rol în propaganda antiâtitoistă, o acțiune de deportare a persoanelor care locuiau pe o suprafață de 25 de kilometri de granița iugoslavă, o adevărată „Siberie românească”, dar și un proces de identificare, vânare și chiar de condamnare la ani grei de închisoare sau chiar de condamnare la moarte a titoiștilor;

11. Conflictele și tensiunile, crizele și disensiunile sunt în relațiile internaționale poate cele mai nocive fenomene și procese pentru istoria popoarelor, dar din păcate și ele fac parte din existența noastră. Conflictul româno-iugoslav a afectat atât relațiile diplomatice ale statelor implicate, cât și relațiile economice, culturale etc. Procesul de dezinformare care a fost declanșat, a avut efecte care s-au resimțit la nivelul maselor care alcătuiau societățile respective. Oamenii de rând au devenit victime ale limbajului de lemn, fiind supuși unei manipulări la scară largă, prin intermediul mass-media, controlate de la vârf, cu scopul realizării unei imagini negative a liderului comunist și a apropiaților lui. Consecințele au fost de cele mai multe ori grave, deoarece a fost afectată capacitatea oamenilor de rând de a separa realitatea propriu-zisă de realitatea construită prin mass-media, care a servit numai intereselor personale ale celor puțini, aflați la conducere;

12. Prin analiza unor declarații ale unor persoane care au fost martori la campania de defăimare a liderului iugoslav, a reieșit că mult mai ușor de influențat au fost persoanele tinere, mai ales elevii care erau îndoctrinați chiar de profesorii lor. Aceștia le cereau elevilor să deseneze caricaturi care îl înfățișau pe Tito în diverse ipostaze, puneau în scenă piese de teatru care aveau ca temă principală pe "fasciștii lui Tito", sau erau membrii unor brigăzi artistice ale căror activități vizau denigrarea liderului iugoslav. Persoanele adulte considerau că Tito avea imaginea unui „om mândru, asemeni maramureșenilor noștri”. Aceste păreri aparțin unui număr

⁸ Vezi Mircea Chirițoiu, *op. cit.*, p. 96.

restrâns de persoane și nu pot fi generalizate, dar ni s-au părut interesante de redat, pentru a observa câteva din efectele manipulării prin propagandă oficială;

13. Decesul lui Stalin și preluarea conducerii de la Kremlin de către N. S. Hrușciiov s-a concretizat și printr-o schimbare în politica externă a U.R.S.S.-ului, în ceea ce privește relația cu Iugoslavia și cu liderul acesteia, Iosip Broz Tito;

14. „Canossa” lui Hrușciiov a luat prin surprindere atât o parte din anturajul liderului sovietic care se împotriva ideii vizitei și care amintea superioritatea armată a U.R.S.S., cât și pe liderii statelor comuniste satelite. Tito a fost mai puțin surprins, acest lucru datorându-se perioadei de dinaintea vizitei în care Hrușciiov i-a dat liderului iugoslav semnale serioase că ar fi dispus să facă unele compromisuri pentru reluarea relațiilor dintre U.R.S.S. și Iugoslavia;

15. Reluarea relațiilor sovieto-iugoslave a avut loc conform cu pretențiile lui Tito: recunoașterea greșelilor U.R.S.S.-ului, a vinei lui Stalin și acceptarea titoismului, dar și prin manifestarea unei flexibilități surprinzătoare din partea lui N. S. Hrușciiov, care în 1956 dă citire Raportului Secret și declanșează procesul de destalinizare în țările de democrație populară;

16. După normalizarea relațiilor sovieto-iugoslave a urmat normalizarea relațiilor țărilor satelit, implicit ale României cu Iugoslavia, însă acest lucru s-a produs numai după semnalul dat de Moscova;

17. Din analiza pe care am efectuat-o reiese că liderii comuniști români nu au avut niciun rol în declanșarea conflictului româno-iugoslav, dar, totodată, aceștia nu au prezentat nici o inițiativă în reluarea legăturilor cu Iugoslavia;

18. Reluarea legăturilor dintre cele două state vecine s-au manifestat în plan economic, politic, cultural, artistic, sportiv etc.;

19. Schisma iugoslavă a fost o lecție pentru liderii comuniști români deoarece, indiferent de modul în care vor evolua relațiile între U.R.S.S. și Iugoslavia pe viitor, aceștia vor continua practicarea unei politici externe favorabilă conlucrării pe diverse planuri a celor două țări vecine;

20. Pentru a-și masca servilismul față de Moscova în ochii opiniei publice românești, liderii comuniști au întreprins o campanie propagandistică de *răsturnare a imaginii* liderului iugoslav, din *inamic* în *prieten* al poporului român.

În urma cercetărilor și a analizei pe care am efectuat-o am conștientizat necesitatea aprofundării acestui demers în ansamblul său, eventual prin apelarea la documente din arhivele din fostul spațiu iugoslav, lucru care nu a fost posibil pe parcursul elaborării acestei lucrări din motive obiective, dar și o cercetare mai amănunțită a documentelor din arhivele de la noi din țară, pentru o mai bună cunoaștere a aspectelor care au fost tratate tangențial în lucrarea noastră de doctorat.

SURSE ȘI BIBLIOGRAFIE SELECTIVE

I. Izvoare

I.1. Izvoare inedite (Arhive)

Arhivele Naționale Istorice Centrale

Fondul Comitetului Central al Partidului Comunist Român / Cămară. Dosarele: nr. 30/1948, nr. 154/1949, nr. 132/1950, nr. 31/1954, nr.153/1954, nr. 111/ 1956, nr. 124/1956, nr. 170/1956, nr. 172/1956, nr. 190/1956, nr. 20/1958, nr. 55/1964, nr. 111/1964, nr. 116/1964, nr. 129/1968, nr. 136/1968, nr. 165/1968, nr. 29/1980, nr. 101/1981, nr. 104/1981, nr. 3/1988, nr. 67/1988.

Fondul Comitetului Central al Partidului Comunist Român / Secția Relații externe. Dosarele: nr. 19/1948, nr. 26/1948, nr. 27/1948, nr. 28/1948, nr. 9/1949, nr. 20/1949, nr. 28/1950, nr. 13/1951, nr. 28/1951, nr. 15/1953, nr. 26/1953, nr. 29/1953, nr. 21/1955, nr. 62/1955, nr. 9/1956, nr. 10/1956, nr. 11/1956, nr. 14/1956, nr. 74/1956, nr. 75/1956, nr. 76/1956, nr. 77/1956, nr. 84/1956, nr. 85/1956, nr. 86/1956, nr. 100/1956.

Fond Comitetului Central al Partidului Comunist Român / Materiale Documentare, dosar nr. 246/1950.

Fond Comitetului Central al Partidului Comunist Român / Relații externe/Alfabetice. Dosarele: nr. 2 C/1966, nr. 7 I/1944, nr. 3 P/1948, nr. 5 P/1966, nr. 1 U/1945, nr. 19 U/1964, nr. 20 U (U.R.S.S.)/1964, nr. 5 U/1986.

Fond Secția Propagandă și Agitație, dosar nr. 40/1948, 76/1950.

Fond Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale, dosar 57/1953-1957, dosar 34/1956 – 1957.

Fond Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale, Direcția Generală Export-Import, Dosar nr. 19, Referitor la Darea de Seamă Privind Planul de Export pe 1956, Întocmite de ISCE-VRI, Petrol Export, Export Lemn, etc., data începerii 1957, vol. II, file 254. Dosarul nr. 13/ 1957.

Fond Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale EXPORTLEMN ISCE, București 17 ianuarie 1957, Dare de Seamă asupra Executării Planului de export pe 31 decembrie 1956, dosar nr.13/1957.

Fond Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale *Raport asupra executării planului de export pe 1956 la 31 decembrie 1956*, Capitolul IV Exportul, dosar nr. 13/1957.

Fond Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale Direcția Generală Import - Export, Dosar nr. 32/1957 – 1958, Referitor la Planul de Reparații, Liste de

Credite Oferite de RSC, RDG și Alte Țări Socialiste, Instrucțiuni, Protocoale, Data Începerii 1957, Data Încheierii 1958, File 464, Direcția Relații I, Serviciul Iugoslavia.

Fond Comitetului Central al Partidului Comunist Român Direcția I Relații Externe, dosar nr. 18/1956, dosar nr. 217/1956, dosar 46/1957.

Arhivele Ministerului Afacerilor Externe:

Fond Telegrama Belgrad, dosar nr. 1/1946, dosar nr.1/1947, dosar nr.1/1948, dosar nr. 2/1948, dosar nr. 1/1949, dosar nr. 2/1948, dosar nr. 1/1950, dosar nr. 2/1950, dosar nr. 3/1950, dosar nr. 4/1950, dosar nr. 1/1952.

Fond Iugoslavia, Problema 217/1953.

Fond Iugoslavia, Problema 217 – Culturale.

Fond Publicații Iugoslavia, Problema 200/1954.

Fond Iugoslavia, Problema 221/1954.

Fond Iugoslavia, Problema 223/1954.

Fond Iugoslavia, Problema 200, 1948, vol. 1.

Fond Iugoslavia, Problema 200/1956.

Fond Relații România-Iugoslavia, dosar 20/1953.

Fond Iugoslavia 1953 – 1954, Telegrama Cifrate, dosarul Belgrad, lunile Ianuarie-Iunie, 1954, vol. nr. 1.

Fond Iugoslavia, Telegrama Cifrate, dosarul M.A.E. Serviciul IV Secretariat Biroul de legătură Cifrată, vol III, Telegrama ieșite la Oficiul din Belgrad, lunile iulie-septembrie 1955.

Fond Iugoslavia 1956, Telegrama Cifrate, dosarul M.A.E. Serviciul IV, Secretariat Biroul de legătură Cifrată, vol. III, Telegrama ieșite la Oficiul din Belgrad, lunile iulie-septembrie 1955.

Fond Iugoslavia 1956, Telegrama Cifrate, dosarul M.A.E. Serviciul IV, Secretariat Biroul de legătură Cifrată, vol. I, Telegrama intrate de la Oficiul Belgrad, lunile ianuarie - aprilie 1956.

Fond Iugoslavia 1956, Telegrama Cifrate, dosarul M.A.E. Serviciul IV Secretariat, Biroul de legătură Cifrată, vol. I, Telegrama ieșite la Oficiul din Belgrad, lunile ianuarie-aprilie, 1956.

Fond Iugoslavia 1956, Telegrama Cifrate, dosarul M.A.E. Serviciul VI Secretariat, Biroul de legătură Cifrată, vol. II, Telegrama cifrate ieșite la Oficiul Belgrad, lunile mai - august 1956.

Fond Iugoslavia 1956, Telegrama Cifrate, dosarul M.A.E. Serviciul IV Secretariat, Biroul de legătură Cifrată, vol. III, Telegrama ieșite la Oficiul din Belgrad, lunile septembrie - decembrie 1956.

Fond Iugoslavia, Dosar 217/1956, Vol. II, Notă a Ministerului Învățământului și Culturii, Relații Externe, către M.A.E., D.R.I. Nr. 100582/1957.

Fond Telegrama, Nota Telefonică către Ambasada R.P.R. Belgrad D.R.I., Nr. 32783/1956.

I.2. Izvoare editate

Arhivele Naționale ale României. România – Viața Politică în documente, – 1950, București, 2002, Ediție de documente întocmită de Alesandru Duțu, Ioana Alexandra Negreanu, Elena Istrățescu, Vasile Popa Maria Ignat, Alexandru Oșca, Nevian Tunăreanu, Redactor: Ioana Alexandra Negreanu

Arhivele Naționale Române, *Stenogramele ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român*, vol. I, 1948, ediție întocmită de Camelia Moraru et al., București, 2002.

Arhivele Naționale Române, *Stenogramele ședințelor Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român 1949*, vol. II, ediție întocmită de Camelia Moraru et al., București, 2003.

BUZATU, Gheorghe, *Românii în arhivele Kremlinului*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

CONSTANTINIU Florin, POP Adrian, *Schisma roșie: România și declanșarea conflictului sovieto – iugoslav (1948 – 1950)*, București, Editura Compania, 2007.

Crimele lui Stalin. Raportul Secret al lui Hrușciiov la Congresul al XX-lea al P.C.U.S. (cu un cuvânt înainte de Gheorghe Buzatu), București, Editura Majadahonda, 1998.

Foreign Relations of The United States, 1948. Eastern Europe, The Soviet Union, on line, <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=header&id=FRUS.FRUS1948v04>

GHEORGHIU-DEJ, Gheorghe, *Articole și cuvântări*, ediția a III-a, București, Editura pentru Literatura Politică, 1952.

MILIN, Miodrag, STEPANOV, Liubomir, *Golgota Bărașanului pentru sârbii din România, 1951 – 1956*, Timișoara, Editura U.D.S.C.R., 1996.

MOCANU, Marin Radu, *Cenzura comunistă (Documente)*, București, Editura Albatros, 2001.

Misiunile lui A. I. Vâșinski în România (Din istoria relațiilor româno-sovietice, 1944 – 1946). Documente secrete, București, 1997.

Programul și Statutul Partidului Comunist Iugoslav – o nouă mărturie a trădării marxismului, în „Lupta de clasă”, Seria a V-a, Nr. 1, august-septembrie 1948.

Programul U.C.I. adoptat la Congresul al VIII-lea, în *Documente ale Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia*, București, Editura Politică, 1975.

Raport Hrușciiov. Cu privire la cultul personalității și consecințele sale, prezentat la cel de al XX-lea congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, 25 februarie 1956, în *Doina*

Jela, Vladimir Tismăneanu, *Ungaria 1956: revolta minților și sfârșitul mitului comunist*, Editura Curtea Veche, București, 2006, traducere din limba rusă de Vasile Limbide, cu note de Armand Goșu.

Royal Institute of International Affairs, *Cominform Communiqué: Resolution of the Information Bureau Concerning the Communist Party of Yugoslavia, June 28, 1948*, în *The Soviet-Yugoslav dispute: text of the published correspondence*, London, 1948, în Modern History Sourcebook, www.fordham.edu, 24.08.2010.

România. Viața politică în documente – 1947, coordonator Ioan Scurtu, București, Arhivele Statului din România, 1994.

Rezoluții și hotărâri ale C.C. al P.M.R., volumul II, București, Editura PMR, 1952.

SFETCU, Paul, *13 ani în anticamera lui Dej*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000.

VULTUR, Smaranda, *Istorie trăită, istorie povestită. Deportarea în Baragan, 1951 – 1956*, Timișoara, Editura Amarcord, 1997.

II. Reviste și periodice:

„Akademos”, (2010) „Anuarul Institutului de Istorie Cluj Napoca” (1995), „Analele Universității Dunărea de Jos” Galați (2008), „Analele Universității Creștine Dimitrie Cantemir” (2010), „Caietele Echinox” (2001, 2002, 2004), „Clipa” (2009), „Cercetări istorice (serie nouă)”, (1978 – 1979), „Document” (1999), „Document – Buletinul Arhivelor Militare Române” (2004), „Dosarele istoriei” (1998), „Esprit” (2006), „Focus Vest” (2005), „Foreign Affairs” (1996), „Gazeta de Maramureș” (2011), „Historia.ro.” (2011), „Jurnalul.ro” (2005), „Jurnalul Național” (2005, 2007), „Lumea Militară” (2005), „Lupta de clasă” (1948, 1949), „Monitorul Oficial” (1949), „NATO Reveiw”, (2006), „Observatorul Cultural” (2004, 2007), „Revista Cultura.ro” (2011), „România liberă.ro” (2011), „România literară” (2005), „Scânteia” (1947, 1948, 1989, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1956).

III. Instrumente de lucru – cronologii, dicționare

AAP-6, Glosar NATO de termeni și definiții, București, Editura Universității Naționale de Apărare, 2007.

Bibliografia istorică a României, X, 1999 – 2004, București, Editura Academiei Române, 2005.

BOCȘAN, Nicolae, LEU, Valeriu, (volum coordonat de), *Cronologia Europei Centrale (1848-1989)*, cuvânt înainte de Mircea Muthu, Iași, Editura Polirom, 2001.

CALAFETEANU, Ion, (coordonator), *Istoria Politicii Externe Românești în date*, București, Editura Enciclopedică, 2003.

CHIRIȚOIU, Mircea, *Între David și Goliath. România și Iugoslavia în balanța războiului rece*, Iași, Editura Demiurg, 2005.

Dicționarul comunismului, Stéphane Courtois (coordonator), traducere de Mihai Ungurean, Aliza Ardeleanu, Gabriela Ciubuc, Iași, Editura Polirom, 2008.

PĂIUȘAN, Cristina, ION, Narcis Dorin, RETEGAN, Mihai, *Regimul comunist din România. O cronologie politică (1945 –1989)*, București, Editura Tritonic, 2002.

PALMOWSKI, Jan, *Dicționar oxford de istorie universală contemporană – de la 1900 până azi*, vol. I și II, Traducere de Simona Ceașu, București, Editura Bic ALL, 2007.

SCURTU, Ioan (coordonator), *Structuri politice în Europa Centrală și de Sud-Est (1918-2001)*, vol. II, București, Editura Fundației Culturale Române, 2003.

SEREBRIAN, Oleg, *Dicționar de geopolitică*, Iași, Editura Polirom, 2006.

IV. Memorii, amintiri, discursuri

DJILAS, Milovan, *Întâlniri cu Stalin*, Editura Europe, Craiova, 1991, Traducere de Dorin Gămulescu.

DAMIANOVICI, Pera, *Note biografice despre Iosip Broz Tito*, în *I. B. Tito, Iugoslavia socialistă și politica ei*, București, Editura Politică, 1972

GHIRDĂ, Constantin, *Memoriile lui Iosip Broz Tito*, on line, <http://www.isciv.ro/Cele-mai-citite/memoriile-lui-iosip-broz-tito.html>

KHROUCHTCHEV, Nikita, *Mémoires inédits*, Éditions Pierre Belfond, Paris, 1991.

PETAN, Žarko, *Minunata viață a lui Iosip B. Tito*, București, Editura Viitorul Românesc, 1993.

V. Lucrări speciale

ANDREI, Avram, *Iugoslavia lui Tito: ascensiune și decădere*, în „*Historia.ro*”, on line http://www.historia.ro/exclusiv_web/portret/articol/iugoslavia-lui-tito-ascensiune-decadere, accesat la 03.08.2012, ora 10.40.

ANTON, Mioara, *Ieșirea din cerc. Politica externă a regimului Gheorghiu-Dej*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2007.

BANU, Luminița, BANU, Florian, *Consilierii sovietici și activitatea organelor represive ale regimului comunist din România (1945 – 1964)* în „*Analele Universității Dunărea de Jos*”, Galați, Seria 19, Istorie, tom VII, 2008

- BĂDOIU, Costin, *Tito voia să anexeze la Iugoslavia întreg Banatul*, în „Focus Vest”, Timișoara, an. VII, nr. 27 (297) din 8-14 iulie 2005.
- BETEA, Lavinia, *Gheorghe Gheorghiu-Dej – Iosip-Broz Tito: fața ascunsă a unei relații*, în „Magazin istoric”, nr. 12/1997, www.itcnet.ro, 5.09.2007.
- IDEM, *Lucrețiu Pătrășcanu. Moartea unui lider comunist. Studiu de caz*, București, Editura Humanitas, 2001.
- BORBELY, Ștefan, *Tito și titoismul*, în „Observatorul Cultural”, nr. 205, ianuarie 2004.
- BUZATU, Gh., *Procesul „titoiștilor”*, în „Document”. Buletinul Arhivelor Militare Române, București, II, 1999.
- CĂTĂNUȘ, Dan, *Reluarea relațiilor româno - iugoslave. Vizita lui Tito la București*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 3-4/2004.
- CHIRIȚOIU, Mircea, *Între David și Goliath. România și Iugoslavia în balanța războiului rece*, Iași, Editura Demiurg, 2005.
- CHIȘINEVSCHI, Iosif, *Programul și statutul P.C.I. o nouă mărturie a trădării marxismului*, în „Lupta de clasă”, seria a V-a, nr. 1, august-septembrie 1948.
- CONSTANTINIU, Florin, POP, Adrian, *Schisma roșie. România și declanșarea conflictului sovieto-iugoslav (1948 – 1955)*, București, Editura Compania, 2007.
- CONSTANTINIU, Florin, *Războiul care nu a mai avut loc*, în „Dosarele istoriei”, an III, nr. 3(19), 1998.
- CONSTANTINIU, Laurențiu, *Uniunea Sovietică între obsesia securității și insecurității*, București, Editura Corint, 2010.
- CORMOȘ, Grațian, *Imaginea lui Tito în „Lupta de clasă”*, în „Caietele Echinox”.
- DAMIANOVICI, Pera, *Note biografice despre Iosip Broz Tito*, în *I. B. Tito, Iugoslavia socialistă și politica ei*, București, Editura Politică, 1972.
- DENIZE, Eugen, *Propaganda comunistă în România (1948 – 1953)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2009.
- DENIZE, Eugen, MĂȚĂ, Cezar, *România comunistă. Statul și propaganda*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2006.
- DOBRINESCU, Valeriu Florin, *Cu privire la raporturile româno-iugoslave (1945 – 1947)*, în „Cercetări istorice (serie nouă)”, vol. IX – X, 1978 – 1979, Iași.
- HENTEA, Călin, *Propagandă fără frontiere*, București, Editura Nemira, 2002.
- HERȚA, Laura, *Relațiile româno-iugoslave în perioada 1950 – 1970*, rezumatul tezei de doctorat, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, 2011, on line http://doctorat.ubbcluj.ro/sustinerea_publica/rezumate/2011/istorie/HERTA_LAURA_RO.pdf
- HERȚANU, Constantin, *Conflictul Tito-Stalin – între mit și realitate*, în „Caietele Echinox”, vol. 7, *Literatură și totalitarism*, Cluj, Editura Dacia, 2004.

HLIHOR, Constantin, BUȘE, Constantin, *Câteva considerații privind relațiile româno-iugoslave la începutul războiului rece*, în *Studii de istorie I*, editori Constantin Bușe, Ionel Căndea, Brăila, Muzeul Brăilei Editura Istros, 2012.

JEDENAK, Rita, *Mareșalul Tito în România* (1946, decembrie), în „Caietele Echinox”, vol. 7, *Literatură și totalitarism*, Cluj, Editura Dacia, 2004.

MĂTĂSARU, Elena-Daniela, *Crizele politice din Europa de Est și impactul lor asupra României (1953 – 1989)*, teză de doctorat susținută la Universitatea A.I.Cuza din Iași sub îndrumarea prof. univ. dr. Ion Ciupercă.

MIHAI, Florin, *Prietenia româno-iugoslavă în impas*, în *Istoria comunismului românesc*, serial publicat în „Jurnalul Național” la 11 mai 2007, on line <http://istoriacomunismului.blogspot.ro/2007/05/prietenia-romno-iugoslav-n-impas.html>, accesat la 3.03. 2012.

MILIN, Miodrag, *Titoismul la granița româno-iugoslavă*, on line, <http://www.history-cluj.ro/Istorie/anuare/AnuarBaritHistorica2003/Miodrag%20Milin.htm>

MIRCIOV, Rafael, *Lagărul deportării: Pagini din lagărul Bărăganului, 1951 – 1956*, Timișoara, Editura Mirton, 2001.

MOLDOVAN, Silviu B., *Relațiile româno-iugoslave în primii ani postbelici*, în Cătălin Turliuc, coord., *Istoria relațiilor internaționale*, Iași, Editura Cantes, 2000.

NEAGOE-PLEȘA, Elis, *Reflectarea cultului personalității lui Gheorghe Gheorghiu-Dej în presă*, în „Analele Universității Dunărea de Jos” Galați, Seria 19, Istorie, tom VI, 2007.

IDEM, „*Camarila*” lui Gheorghe Gheorghiu-Dej în „Annales Universitatis Apulensis”, Series Historica, 10/I, 2006.

OANE, Sorin, *Cum s-a stricat prietenia dintre România și Iugoslavia*, în „Historia.ro” on line http://historia.ro/exclusiv_web/general/articol/cum-s-stricat-prietenia-romania-iugoslavia, accesat la 17. 02. 2012.

ONIȘORU, Gheorghe, „*Defecțiunea titoistă*” și România, în Silviu B. Moldovan, coord, *Problema Iugoslavă. Studii și marginalii*, Timișoara, Editura Meridian 21 Delta, 1998.

PELIN, Mihai, *Uneori, nu prea des, și Stalin avea dreptate*, on line, <http://mihaipeлин.wordpress.com/category/relatiile-regimului-comunist-cu-iugoslavia/>

PETROVIC, Milan, SIMIC, Dragoslav, *Fermecătorule KGB, anunță-te! Bucureștiul între Belgrad și Moscova*, București, Editura Pideia, 2010.

RADU, George, *Întâlnire de gradul III – „Pădurea” lui Tito*, în „România literară”, on line http://www.romlit.ro/pdurea_lui_tito, accesat la 17.03.2012, ora 18.20.

RUS, Alin, *Criza Tito-Stalin: aversiunea „prin delegație”*, în „Caietele Echinox”, vol. 7, *Literatură și totalitarism*, Cluj, Editura Dacia, 2004.

RUSNAC, Mircea, *Procesul intentat liderilor sârbi „titoiști” (1950) și implicațiile sale*, în Revista „Agero”, on line, <http://www.agero-stuttgart.de/REVISTA-AGERO/ISTORIE/Procesul%20intentat%20liderilor%20sarbi%20titoisti%20si%20implicatiile%20sale%20de%20Mircea%20Rusnac.htm>

IDEM, *În 1945, Tito i-a cerut lui Stalin Timișoara și Reșița!* on line <http://www.banaterra.eu/romana/rusnac-mircea-1945-tito-i-cerut-lui-stalin-timisoara-si-resita> , accesat la 03.03.2012.

SARAFOLEAN, Silviu, *Deportările în Bărăgan. Cauze și consecințe*, în „Analele Sighet 7”: *Anii 1949-1953. Mecanismele terorii*, on line, http://memorialsighet.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=1107%3Aanalele-sighet-7-anii-1949-1953-mecanismele-terorii&catid=59%3Ao-carte-pe-zi&Itemid=167&lang=ro

IDEM, ed., *Deportații în Bărăgan, 1951 – 1956* , Timișoara, Editura Mirton, 2001.

IDEM, *Mărturii despre deportarea în Bărăgan*, în Revista „22 Plus”, on line, <http://www.revista22.ro/22-plus-nr-329-marturii-despre-deportarea-n-baragan-12053.html>

ȚÎRĂU, Liviu, *România și conflictul iugoslav. 1948 – 1954*, în *Anuarul Institutului de Istorie*, Cluj-Napoca, vol. XXXIV, 1995.

UNGUREANU, Laurențiu, *Deportările în Bărăgan – 60 de ani de memorie*, on line http://www.historia.ro/exclusiv_web/actualitate/articol/deportarile-baragan-60-ani-memorie

ZBUCHEA, Gheorghe, *Istoria Iugoslaviei*, București, Editura Corint, 2001.

VI. Lucrări generale

ADLER, Les K., *The Red Image. American Attitudes toward Communism in the Cold War Era*, Garland, New York, 1991.

ANDERSEN, Christoffer, *Central Europe and Stalin The Tito-Stalin Split and its Consequences*, on line, <http://documentsearch.org/pdf/the-tito-stalin.split-and-its-consequences.html>

ANDREW, Christopher, MITROKHIN, Vasili, *The Sword and the Shield: The Mitrokhin Archive and the Secret History of the KGB*, New York: Basic Books, 1999.

BAEV, Jordan, *US Intelligence Community Estimates on Yugoslavia (1948 – 1991)*, în *National Security and the Future*, nr. 1, vol.1, 2000.

BARKER, Elisabeth, *The British Between the Superpowers*, Macmillan, 1983.

BETEA, Lavinia, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu. Convorbiri*, București, Editura Evenimentul Românesc, 1997.

BIANCHINI, Stefano, *Problema iugoslavă*, Editura ALL, București, 2003, Traducere de Luminița Cosma.

- BRĂȚIANU, Maria, G., *Acordul Churchill-Stalin din 1944*, Traducere de Ileana Sturdza, București, Editura Corint, 2002.
- BUGA, Vasile, *Convorbirile româno-sovietice din ianuarie-februarie 1953 – 1958*, în „Arhivele Totalitarismului”, Nr. 1. 2/2004.
- IDEM, *Convorbirile româno-sovietice din ianuarie-februarie 1954*, în „Arhivele Totalitarismului”, Nr. 3-4/2003, p. 141.
- BUȘE, Constantin, DASCĂLU, Nicolae, *Diplomație în vreme de război. De la Carta Atlanticului la Carta O.N.U.*, București, Editura Universității București, 1995.
- BUZATU, Gh., *Din istoria secretă a celui de Al Doilea Război Mondial*, vol. I, București Editura Enciclopedică și Enciclopedică, 1988.
- IDEM, *Din istoria secretă a celui de Al Doilea Război Mondial*, vol. II, București, Editura Enciclopedică, 1995.
- IDEM, *România și Marile Puteri (1939 – 1947)*, București, Editura Enciclopedică, 2003.
- BUZATU, Gh., ROTARU, George, *Stalin, Hitler, Antonescu*, Râmnicu Vâlcea, Grup Editorial Rottarymond & Rotarexim SA.
- CIOBANU, Gheorghe, *Relațiile internaționale ale României între anii 1948 și 1964*, Iași, Editura Junimea, 2006.
- CIORBEA Valentin, *Din istoria secolului XX, Volumul II, 1939 – 1945. Principalele teatre de operații militare*, Constanța., Editura EX PONTO, 2008.
- CHIPER, Ioan, *De la disperarea lui Churchill la nemulțumirea lui Stalin. Anii postbelici: sfârșitul „marii alianțe” și geneza Pactului Nord-Atlantic*, în „Dosarele Istoriei” nr. 4 (32), 1999.
- CHIPER, Ioan, CONSTANTINIU Florin, POP, Adrian, *Sovietizarea României. Percepții anglo-americe (1944 – 1947)*, București, Editura Iconica, 1993.
- CHURCHILL, Winston S., *The Second World War, VI*, Penguin Books, 1998.
- COJOC, Marian, *Percepții asupra Războiului Rece: Dobrogea în primul deceniu postbelic*, în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 1-2/2004.
- CONSTANTINIU, Florin, *România, cofondatoare a CAER?*, în ”Clipa”, mai 2009, on line <http://www.revistaclipa.com/1470/2009/05/repere-academice/romania-cofondatoare-a-caer>
- IDEM, *De la Războiul Fierbinte la Războiul Rece*, București, Editura Corint, 1998.
- IDEM, *De la stalinistul obedient la comunistul național*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 3 (8)/ 1997.
- DELEANU, Iulia, *Titoismul și Planul Marshall*, în „Observatorul Cultural”, nr. 382, iulie 2007.

DIMIC, Ljubodrag, *Tito and Krushchev 1953-1956 Coming together, Reconciliation, Disappointment*, on line, <http://kaceebs.net/thesis/5-2-3-3lud.pdf>, accesat la 12 mai 2012, ora 11.50.

DJILAS, Milovan, *The New Class: An Analysis of the Communist System*, London, Thames and Hudson, 1957.

DJORDJEVIC, Jovan, *Local Self-Government in Yugoslavia*, în „American Slavic and East European Review”, vol. 12, No. 2 , April 1953, <http://links.jstor.org>.

DOBRESCU, Emilian, BLAGA, Ion, *Structural Patterns of Romanian Economy*, București, Editura Meridian, 1973.

DOBRINESCU, Valeriu Florin, *România și organizarea postbelică a lumii*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1988.

FERRARI, Federica, *Metaphor at work in the analysis of political discourse: investigating a 'preventive war' persuasion strategy*, on line, <http://das.sagepub.com/content/18/5/603.short>, accesat la 9 mai, 2012, ora 22.20.

FONTAINE, Andre Fontaine, *Istoria Războiului Rece*, vol. I, III, București, Editura Militară, 1992.

GADDIS, John, *The United States and the Origins of the Cold war (1941 – 1947)*, New York, Columbia University Press, 1972.

GRBIC, Srđan, *Denouncing Stalin, but practising Stalinism: Two aspects of the Yugoslav Case*, online, <http://www.iecob.net/main/images/stories/IECOB/ResearchProjects/YouShare/SrđanGrbic.pdf>.

HLIHOR, Constantin, *Istoria secolului XX*, București, Editura comunicare.ro, 2002.

IDEM, *Geopolitica și geostrategia în analiza relațiilor internaționale și contemporane*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2005.

IŞYAR Levent, *Containing Tito: US and Soviet policies Towards Yugoslavia and The Balkans*, The Institute of Economics and Social Sciences. September 2005, on line, <http://www.thesis.bilkent.edu.tr/0002951.pdf>.

JELAVICH, Barbara, *Istoria Balcanilor*, vol. II, traducere de Mihai-Eugen Avădanei, postfață de Ioan Ciupercă, Iași, Editura Institutul European, 2000.

KALDOR, Mary, *The Imaginary War*, Basil Blackwell, Oxford, 1990.

KISSINGER, Henry, *Diplomația*, Traducere Mircea Ștefancu, Radu Paraschivescu, București, Editura ALL, 1994.

KRAMER, Mark, *Stalin, Soviet Policy, and the Consolidation of a Communist Bloc in Eastern Europe, 1944 – 1953*, on line, http://iisdb.stanford.edu/evnts/6186/Stalin_and_Eastern_Europe.pdf

KULLAA, Rinna, Elina, *From the Tito-Stalin Split to Yugoslavia's Finnish Connection: Neutralism Before Non-Alignment, 1948-1958*, on line <http://www.docstoc.com/docs/47022826/From-the-Tito-Stalin-split-to-Yugoslavia's-Finnish-connection-Neutralism-before-non-alignment-1948--1958>.

LAUNAY, Jacques de, *Mari decizii ale celui de Al doilea Război Mondial*, Traducere din limba franceză de Dan Ghibernea și MARCEL Ghibernea, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.

LEES, Lorraine M., *Keeping Yugoslavia Afloat: The United States, Yugoslavia, and the Cold War* University Park, PA: Pennsylvania State University Press, 1997.

LEFFLER, Melvyn P., *Inside the Enemy Archives. The Cold War Reopened* în „Foreign Affairs“, vol. 75, Nr. 4, July/August, 1996, p. 124, on line <http://www.foreignaffairs.com/articles/52247/melvyn-p-leffler/inside-enemy-archives-the-cold-war-reopened>.

LINDSAY, Franklin, *Beacons in the Night: With the OSS and Tito's Partisans in Wartime Yugoslavia*, Stanford, CA: Stanford University Press, 1993.

LUNGU, Corneliu Mihai, RETEGAN, Mihai, 1956. *Explozia. Percepții române, iugoslave și sovietice asupra evenimentelor din Polonia și Ungaria*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.

MARK, Eduard, *American Policy toward Eastern Europe and the Origins of the Cold War, 1941 – 1946: An Alternative Interpretation* in „The Journal of American History“, vol. 68, nr. 2, September 1981.

McCAGG Jr., William O., *Stalin Embattled, 1943 – 1948*, on line.

MEHTA, Coleman Armstrong, “A Rat Hole To Be Watched”? *C.I.A Analyses of the Tito-Stalin Split, 1948 – 1950*, on line <http://www.lib.ncsu.edu/resolver/1840.16/1006>.

MURRAY, Edelman, *Constructing the Political Spectacle*, Chicago University Press, 1988, cap.IV, *The constructions and uses of political enemies*.

PARISH, Scott, *The Marshall Plan, Soviet-American Relations, and the Division of Europe*, în vol. *The Establishment of Communist Regimes in Eastern Europe, 1944 – 1949*, ed. Norman Naimark and Leonid Gibianskii, Boulder Westview Press, 1997.

PECITANOV, Vladimir O., *The Big Three after World War II: New Documents on Soviet Thinking about Postwar Relations with the United States and Great Britain*, *Cold War International History Project*. The Woodrow Wilson Center, July, 1995, Working Paper n. 13, on line <http://www.wilsoncenter.org/topics/pubs/ACF17F.PDF>.

PEROVICI, Jeronim, *The Tito-Stalin Split: A Reassessment in Light of New Evidence*, in „Journal of Cold War Studies“, Volume 9, Number 2, Spring 2007.

- POPOVICI, Dragan M., *Political System of Yugoslavia under Tito, 1945 – 1974*, www.grupa.org.yu.
- PRYCHITKO David L., *The Crisis of Yugoslav Self-Management*, în „Freeman”, editată de Foundation for Economic Education, februarie 1991, vol. 41, nr. 2, www.fee.org/publications/the-freeman.
- QUINLAN, Paul D., *Clash Over Romania. British and American Politics toward Romania: 1938 – 1947*, Los Angeles, 1977 (editată și în limba română).
- RĂCEANU, Mircea, *Infern '89*, București, Curtea Veche Publishing, 2009.
- RITTER, L., *War on Tito's Yugoslavia? The Hungarian army in early cold war soviet strategies*, on line www.isu.etho.ch/php/documents
- ROBERTS, Geoffrey, *Stalin's Wars. From World War to Cold War, 1939 – 1945*, New Haven-London, Yale University Press.
- ROSS, Graham eds., *The Foreign Office and the Kremlin*, Cambridge, Cambridge University Press, 1984.
- SFETAS, Spyridon, *From Ankara to Bled Marshal Tito's Visit to Greece (June 1954) and the Formation of the Balkan Alliance*, în „Balcanica XLII”, on line <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0350-7653/2011/0350-76531142133S.pdf>, accesat la 20 aprilie 2012, ora 12.25.
- SCURTU, Ioan, BUZATU Gheorghe, *Istoria Românilor în secolul XX (1918 – 1948)*, București, Editura Paideia, 1999;
- SHEVCHENKO, Arkady N., *Breaking with Moscow*, New York, Alfred A. Knopf, 1985.
- SOULET, Jean-François, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, traducere de Silvia Albișteanu și Ana Zbârcea, Iași, Editura Polirom, 1998.
- SOWARDS, Steven W., *Balkan politiks in the Cold War Years*, în *Twenty-five Lectures on Modern Balkan History (The Balkans in The Age of Nationalism)*, lecture 22, www.lib.msu.edu.
- IDEM, *Forging The Iron Curtain in the Balkans, 1944 – 1956*, în *Twenty-five Lectures on Modern Balkan History (The Balkans in The Age of Nationalism)*, lecture 22, www.lib.msu.edu.
- STALIN, I. V., *Opere*, Vol. 5, București, Editura Partidului Muncitoresc Român, 1950.
- STEFAN, Charles G., *The Emergence of the Soviet-Yugoslav Break: A Personal View from the Belgrade Embassy*, în „Diplomatic History”, Vol. 6, Fall 1982.
- SUCIU, Mircea, *Gheorghiu-Dej și „triumviratul” Stalin-Hrușciiov-Tito*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 3 (8)/ 1997.
- ȘPERLEA, Florin, *De la armata regală la armata populară. Sovietizarea armatei române, 1948 – 1955*, București, Editura Ziua, 2003.

TAYLOR, Paul, GROOM, A. J. R., (cords.), *International Organisation: A Conceptual Approach*; SIMAI, Mihaly, *Coordination and Cooperation in Council for Mutual Economic Assistance*, Chapter 6, Frances Printer Ltd. Nicholas Publishing Company, New York, 1978.

TOTOK, William, *Aprecieri neretușate. Eseuri, articole și interviuri 1987 – 1994*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1995.

TUCH, Hans N., *Communicating With The World: U.S. Public Diplomacy Overseas*, Sr. Martin's Press, New York, 1990.

VUKMAN, Péter, *The British Foreign Office on the Possibility of a Soviet Military Attack against Yugoslavia. Analysis of British Archival Documents. 1948 – 1953*, on line. <http://tortenelemszak.elte.hu/data/23419/mVukman.pdf>.

WATTS, Larry, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni – Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, traducere din limba engleză Camelia Diaconescu, București, Editura RAO, 2011.

